

Symbol jednotné Evropy

Po stržení sochy Koněva, obnovení mariánského sloupu a vztyčení pomníku panovnice Marie Terezie přichází na řadu další velikán české historie – **maršál Josef Václav Radecký z Radče**. Muž, který neudělal nic špatně, přesto se k němu Češi nehlásí. V širším smyslu jde o vyrovnání se s vlastní historií a evropským kontextem.

DAVID LANCZ
redaktor Orientace LN

Přísahal jsem císaři, mému pánu, že porazím nepřítele a že budu bránit jeho trůn a práva. Této přísaze zůstanu věrný do posledního dechu. Budu oplakávat krev, která musí téct, ale proleji ji. Onomu světu pak nechám, aby mě soudil. Tolik vlastní rukou sám hrabě Radecký, vojevůdce, který ve své kariéře neprohrál jedinou bitvu, naplánoval porážku Napoleona v bitvě národů u Lipska a ještě ve dvaosmdesáti vyhrával války. Společně s Janem Žižkou největší polní velitel, kterého kdy Češi měli, na rozdíl od husitského hejtmána se k němu však už celé století nechťejí znát.

Jeho pomník stál na pražském Malostranském náměstí v letech 1858 až 1919, než musel na nátlak italské ambasády a protihabsburských nálad společnosti pryč, přestože šlo o umělecký skvost. „Jeho vybudování organizačně a finančně zaštitila prostřednictvím Krasoumné jednoty Společnost vlasteneckých přátel umění, jíž dodnes vděčíme mimo jiné za Akademii výtvarných umění a Národní galerii v Praze,“ připomíná Jan Bárta, předseda Spolku Radecký Praha, snažící se o reinstalaci pomníku. „Hrabě Radecký se vlastním úsilím vypracoval na proslulého vojevůdce habsburských armád. Již koncem 18. století bojoval pod Laudonem proti Turkům a Prusům, podílel se na porážce Napoleona, byl prozíravým politikem a šířil věhlas českých vojáků. Byl též představitel vojenského umění úspěšné obrany, útočné války nevedl.“

Obět nacionalismu

Rakouská armáda té doby měla mimořádně nadnárodní charakter, sloužili v ní vojáci ze všech koutů monarchie. O století dřív než český maršál v ní velel třeba italsko-francouzský princ Evžen Savojský, narozený v Paříži, který vstoupil do služeb habsburského císaře, když ho Ludvík XIV. odmítl. Princ Evžen ve válce o španělské dědictví bojoval nejen proti rodné Francii, ale dokonce proti svému osobnímu příteli, maršálu de Villars, vrchnímu veliteli francouzské armády; přáteli zůstali i po válce. A nikdo ve Francii nebourá Evženovy sochy, protože slávy nabyl ve službách „cizího“ císaře. Češi ty Radeckého ano, a to se hrabě z Radče proslavil službou svému panovníkovi.

Odpovídá tomu i maršálův památník. Vidíme na něm hrdého vítěze, neporazitelného vojáka v triumfální póze. Vtiskl mu jeho tvůrce Emanuel Max do tváře i velkorysost vítěze, nebo jenom únavu životem? Štít, na kterém stojí vítězný válečník, drží příslušníci různých zbraní monarchie, kteří bývají považováni za symbolické zástupce jednotlivých národů, bojujících na straně své tehdejší vlasti. V jejich tvářích, tentokrát z dílny bratra Emanuela Maxe Josefa, je cítit hrdost, že podírají zrovna Radeckého. Existuje přesnější metafora multinárodního státu, kterým Rakousko bylo, sjednocujícího malé národy a chránící je (slovy Františka Palackého) před pruským militarismem a ruským imperialismem? Po zániku monarchie jsme v krátkém časovém období na vlastní kůži pocítili, že se Palacký nemýlil ani v jednom případě.

Nejčastěji se Radeckému vytýká, že „ač Čech, sloužil cizímu panovníkovi, a to ještě panovníkovi, který nás utlačoval“, to je ovšem hrubé zkruslení jak tehdejší, tak dnešní reality. Zaprvé Habsburové byli dědiční čeští králové, ale hlavně: pojem češství, jak ho chápeme dnes, byl značně odlišný od toho, jak ho chápala Radeckého doba. Nijak nezáleželo na

Vrátí se památník největšího českého vojevůdce na Malostranské náměstí zpět z lapidária?

FOTO MAFRA - PAVEL WELLNER

jazyku, jimž Češi mluvili: princip byl územní. Tedy i Němec, žijící na území Koruny české a mluvící německy, byl stejným Čechem jako jeho český hovořící soused. Až teprve v myšlení 19. století „národ“ začíná znamenat „lidé používající stejného jazyka“. A ve chvíli, když se národ vedle vlasti (patria) a víry (fides) definuje jazykem a etnickým původem, do hry vstupuje nacionalismus. Není bez zajímavosti, že právě tento obrozenec nacionalismus (vzniklý za francouzské revoluce, která národ stavěla do protikladu k dosavadnímu *ancien régime*) stál za mnoha katastrofami 20. století...

Ne že by nacionalistické tendence u nás už předtím nebyly, objevují se poprvé údajně už v Kosmově kronice, ale až do 19. století šlo jen o ojedinělé výstřelky. Jak to ve středověké realitě vypadalo, dokládá třeba koncil v Kostnici roku 1417: koncilové národy se tehdy dělily na Angličany, Němce, Francouze, Italy a Španěly. Odpovídalo to však jiným kritériím než původu či jazyku: hlavou německého poselstva tak mohl být polský arcibiskup Mikuláš Tramba – a nikomu to nepřišlo divné. Klíčem byla podřízenost konkrétnímu panovníkovi.

Mýty a lži

„Je velmi snadné propadnout nacionální omezenosti a zabeđenosti, která je považována za bůhvíjaký politický realismus. Jenže národ není žádnou biologickou nebo historickou daností, je výsledkem dějinného vývoje a intelektuální činnosti spojenou s mocenskými zájmy,“ napsal politolog Rudolf Kučera. Historicky tak vykristalizovaly dvě formy národních států: etnický čistý stát, který se tváří, že menšiny nemá a také pro ně nemá žádná práva, anebo multietnický stát, jenž si během vývoje vytvořil tzv. ústavní národ, kdy nejen všichni občané, ale i všechny národy si jsou před zákonem rovny – a právě tato rovnost z nich tvoří rovnoprávné občany (typickým příkladem jsou Spojené státy). České země se mohly stát

tím druhým, k čemuž je opravňovalo tisíc let soužití s Němci, místo toho jsou tím prvním: po první světové se válce se tři miliony obyvatel Československa ocitly bez práva, po druhé světové dokonce bez domova. „Přítom pojem Čechy měl ve smyslu tradice svatováclavské koruny vždy nadnárodní charakter, Čechy byly dvojjazyčným územím,“ upozornil europoslanec a intelektuál Otto von Habsburg. „Koexistence Čechů a Němců vytvořila vlastní životní styl. Existovala-li někdy nadvláda jednoho nebo druhého národa, ocitl se celek v nebezpečí.“

Být Čechem znamenalo stejně dobře být Rakušanem ve smyslu „národa monarchie“. Radecký naopak válčil proti všem, kteří ji ohrožovali nacionálním pojetím.

”

A tak je Radeckého zatracení možno klást za vinu přizemnímu českému obrozeneckému nacionalismu ve spojení s fanatickým odporem k Habsburkům – co na tom, že pojmy jako „žalář národů“ se nikdy nezakládaly na pravdě. Jak strašně jsme za Habsburků úpěli, doložil historik Jiří Rak: „Když v roce 1917 vznikl Manifest spisovatelů, první oficiální projev neshlasu Čechů s nadvládou Rakouska-Uherska, byl Alois Rašín vězněn v rakouském Möllersdorfu. Manifest mu poslali poštou do vězení, a jak Rašín později vzpomíná, četl si jej na dvoře věznic a byl z jeho textu nadšen. Neváhal proto a napsal autorům dopis, aby pod manifest připojili jeho podpis.“ To vše oficiální cestou, žádné motáky z vězení nebyly třeba. A to byla válka, takže se dodržova-

la mnohem přísnější opatření! Představte si takové dopisování z kriminálu ještě v roce 1989... Nejtragičtější tento omezený a zaslepený český postoj k Habsburkům vystihuje prohlášení prezidenta Beneše, který v reakci na snahu Otty von Habsburg zachránit středoevropský prostor před nacisty reagoval krátkozraze hloupými slovy: „Raději Hitler než Habsburk.“ A totéž z pohledu Čechů platilo o habsburském vojákově.

Jak dalece může obrozenecký nacionalismus dojít, svědčí přepsání role jednoho z největších císařů pozdního středověku Karla IV., z nějž se najednou stal obhájce českých zájmů proti německé rozpínatosti. „Český Otec vlasti byl stejnou měrou Otcem říše,“ připomíná evropský rozměr tohoto panovníka Otto von Habsburg. Karel IV. nařídil, aby úřady v Čechách fungovaly dvojjazyčně, česky i německy; Karlštejn postavil jako úschovnu říšských korunovačních klenotů a univerzitu, kterou založil v Praze, nikdy neplánoval nabídnout jen Čechům. Měla být pro celou říši. Karel IV., stejnou měrou Francouz a Němec jako Čech, udržoval dvůr, kde pospolu žili Češi, Němci, Francouzi nebo Italové. Není náhoda, že při svém pohřbu byl označen jako Otec vlasti, ne národa. Němcům byl Otcem úplně stejně jako nám. To až opět obrozenecký nacionalismus z něj udělal výlučného Čecha.

Samozřejmě, nic není černobílé – ani na obrozenecký nacionalismus nelze nahlízet jinak. Vedle negativ přinesl i pozitivní jevy jako demokratizační a sociální procesy, které vedly třeba k první ústavě. Kdo se zajímá o tento problém hlouběji, nechť zapátrá v knihovnách; my se vraťme zpět k maršálu Radeckému.

Za harmonii

Radecký upadl do národní klatby, protože proti všem nacionalistickým snahám stál v opozici. Byl totiž vlastencem hinter-nacionálním – vlastencem monarchie, jasně definované hranicemi podu-

najského státu a katolickou vírou. Což nijak nevyklučovalo, že se cítil být Čechem – než prodal své ostatky výměnou za zaplacení dluhů, přál si být pohřben v rodině Čechů, protože se Čechem nikdy cítit nepřestal. „Památko, věnovaná mi rodnými z dědinek milých z krásné vlasti české, z dědinek, v nichž jsem utlé mládí své strávil, z míst, kde i kosti mých drahých rodičů práchniví. Ku kostem po otci svých složil bych rád i své po těchto nesnázích dlouhého a často strastiplného životy, v lůno milené vlasti mé české,“ napsal do Berouna v poděkování za udělené čestné občanství.

V Radeckého pojetí to ani nebylo možné: být Čechem znamenalo stejně dobře být Rakušanem ve smyslu příslušníkem „národa monarchie“. A naopak válčil proti všem, kteří tuto multikulturní zemi ohrožovali nacionálním pojetím – počínaje Napoleonem jako výhonkem francouzské revoluce a konče Itálií, kteří po gariibaldiovsku usilovali právě o etnické a jazykové sjednocení.

Symbolem Radeckého pojetí evropanství může být Dunaj, vypůjčíme-li si příměř z *Písně o Nibelunzích*. Zatímco Rýn představoval německví a „čistotu rodu“, Dunaj je jeho protikladem. Známe přece pojem podunajská monarchie: „Dunaj je řeka, podél níž se setkávají, střetávají a mísí různé národy,“ píše Claudio Magris. „Je to řeka Vídně, Bratislavy, Budapešti, Bělehradu a Dácie. Je jako stuha, která, podobně jako Ókeanos obtéká řecký svět, protíná a obepíná habsburské Rakousko.“ Na habsburské časy se v těchto městech a zemích vzpomíná idealizovaně a s nostalgii; jako na harmonii mezi národy – tou ty časy jistě byly, pokud se je nesnažili rozbít právě nacionalisté: němečtí, maďarští, italské nebo čeští.

A stejně jako obě řeky tečou do jiných moří, lišily se koncepce „jejich“ států: pruský maloněmecký přístup, postavený na nacionalismu jednoho národa, a říšský přístup (říši je zde míněna Svátá říše římská, neplést si s třetí říší), založený na existenci jednoho státu složeného z mnoha národů. Která z koncepcí zvítězila, je zřejmě nejspodnější v roce 1866, kdy na bojišti u Hradce Králové definitivně zanikla Svátá říše římská, jak správně podotýká rakouský historik Heinrich von Srbik (přestože de iure přestala existovat o 60 let dříve). Maršál Radecký tak byl do té míry představitelem říšského přístupu, jak si jen můžeme představit.

Čas smíření

Radeckému toho jeho odpůrci vyčítají mnoho. Ze v italských válkách zabil 4000 Italů, že jeho pomník reprezentuje militaristickou ideologii, že odstraněním pomníku jsme odčinili Bílou horu, vyjádřili své národní vítězství a státní svobodu. Co na tom, že jsou to nesmysly.

„Je pochopitelné, že na konci velké války vyústilo válečné utrpení na frontách i v zájmech ve snahu malých slovanských národů včetně Čechů opustit jejich dosavadní širší vlast a dosáhnout plné samostatnosti,“ míní k tomu Jan Bárta ze Spolku Radecký. „Vlna jakési odplaty následující bezprostředně po rozpadu Rakouska-Uherska s sebou nesla i nešťastné akce zaměřené proti kulturnímu a myšlenkovému dědictví předků. Radeckého památník tehdy našťastí nebyl poškozen, ale díky zásahu českých kultivovaných osobností té doby jen rozebrán a uložen do lapidária Národního muzea.“

A kromě toho, každá válka si vyžádá padlé. Sluší se připomenout, že Radecký ze svého pohledu hájil vládu práva: potlačoval povstání, přičemž se vzbouřenci zacházeli mnohem lépe, než bývaly v těch dobách obvyklé. Svým vojákům zakázal rabování, při opětovném dobytí Milána se odmítl mstít, takže mezi civilními oběťmi najdeme leda Italy, kteří byli trestáni na hrdle za rabování ve svých vlastních městech nebo za zabití Rakušanů ze zálohy. A hlavně: nastal čas smíření. S ostatními zeměmi společně v EU, s vlastní historií. Ví to i Spolek Radecký: „Naši konkrétní odpovědi je návrh, protože vojáci padli ve válkách 19. století u nás dosud nemají společný symbolický památník, aby obnovený pomník nesl vedle jména Radecký také dedikaci: Památce všech obětí válek devatenáctého století – Ve smrti smíření,“ doplňuje Bárta.

Na maršálovi Radeckém je tak vidět, proč je dobré nenechat se uzavřít do úzké malosti nacionálně-státního myšlení a více se spoléhat na heslo Františka Josefa I. „viribus unitis“ – spojenými silami.